

ŠMUEL JOSEF AGNON

Dobitnik Nobelove nagrade za književnost, Šmuel Josef Agnon, svojim veoma ozbiljnim, originalnim literarnim opusom zauzima sve značajnije mesto u savremenoj svetskoj literaturi. Sedamdesetdevetogodišnji književnik, iako je do momenta dodeljivanja ovog značajnog međunarodnog priznanja bio preveden na dvadesetak jezika, poznat je, manje-više, samo retkim čitaocima, zainteresovanim za jevrejske sudbine i njenu problematiku. I nema sumnje, današnje povećano interesovanje za Agnona više je interes ovacije za dobitnika Nobelove nagrade, nego za delo pisca sa Talpiota u Jerusalimu, koji počinje i završava dan molitvom, i, po sopstvenom kazivanju, piše ne za svoju afirmaciju, već za slavu i ime Izraela.

Šmuel Josef Agnon je, gledano iz naše perspektive, religiozan pisac. Međutim, u relacijama jevrejskog društva uopšte, njegova religioznost je umerena i, reklo bi se, pravo stanje, jedino moguće stanje jednog jevrejskog intelektualca zagnjurenog u neizmerne dubine svoje duhovne prošlosti. Posebno je značajan njegov stvaralački odnos prema prošlosti, korišćenje ogromnog bogatstva riznice judaistike.

Agnon nije realista, u uskom smislu. On malo vodi računa o razvoju svojih radnji i karaktera. Njegova snaga leži u moći dočaravanja duhovne pozadine ambijenta i karaktera, misteriozne veze između čovekovog mikrokosmosa i makrokosmosa božanske prirode. Neke nadrealne slike u njegovim opisima svakako mogu da se uvrste u remek-dela svetske literature.

Već u prvim njegovim objavljenim pripovetkama oseća se dvojaka tendencija, koju će razviti u svom kasnijem opusu: pripovetke, inspirisane narodnim pričama sa obiljem nadrealističkih motiva, kao »*Agunot*« (»Napuštene žene«), i realistički opis društva koje se menja, na primer u »*Ve haja Veakov Lemišor*« (»I krivo postaće pravo«).

Po pripovetki »*Agunot*« uzeo je nekadašnji Šmuel Josef Čačkes pseudonim Agnon, a zatim mu je to postalo zvanično ime.

Agnonov prvi roman »*Hahnasat kala*« (»Mladin venac«), lociran je u Galiciji, Agnonovom rodnom kraju. Glavna ličnost luta varošicama i, dolazeći u dodir sa raznim ljudima na tom putu, čuje mnoge priče, legende, prepričavanja, istorije tužne, komične, patetične, isprepletene narodnim pesmama, izrekama i doskočicama, što sve čini jedan pravi konglomerat, zbornik narodnih hasidskih umotvorina, duhovno bogatstvo jednog sveta u nestajanju, dah prošlosti.

U romanu »*Be levav jamim*« (»U srcu mora«) Agnon opisuje putovanje putnika iz Galicije u Palestinu i njihove doživljaje. U svakoj varoši kroz koju prolaze sreću ljude i od njih saznaju priče i hronike koje se uklapaju u celinu romana.

U pomenutim delima se zapaža snažan uticaj sredine u kojoj je Agnon odrastao. Veoma važnu ulogu igra i porodična atmosfera u kojoj se pisac razvija. On je najstariji od petoro sinova rabina Šaloma Mordehaja, učenog čoveka i dobrog poznavaoца srednjevekovne filosofije. Najuticajnija ličnost u Agnonovom oformljavanju je njegov ded sa majčine strane, Jehuda Farb, uticajan trgovac, ali istovremeno i oštroumni talmudist. Njegova majka Ester, međutim, odlično je poznavala nemačku literaturu. Sve je to uticalo da Agnon napiše prve stihove u osmoj godini, a da mu se prva pesma objavi kada je imao petnaest godina.

Ovakvo delovanje porodice, koje se snažno oseća u sadržaju i razvoju Agnonovih dela, nije karakteristično samo za ovog jevrejskog pisca. Homogenost porodice i snažan uticaj majke-žene, naglašen je i kod ostalih pisaca ove narodnosti, kao na primer kod savremenog američkog pisca Sol Beloa, posebno u njegovom delu »*Doživljaji Ogi Marča*«.

Nova sredina u Jafi, gde se Agnon nastanio 1910. g. svojom intelektualnom klimom dala je novi smer njegovom pisanju. Između ostalih, on upoznaje književnika Brenera i filozofa Aharona Davida Gordona. Kao plod življenja u ovoj sredini nastaje, možda najzreliji Agnonov roman »*Tmol šilšom*« (»Juče, prekjuče«). Sa puno ironije on opisuje doživljaje Isaka Kumer, mladog doseljenika u Palestinu, njegove ljubavi, prijateljstva, život u Jafi, Jerusalimu, na selu. Ali i ovde, kao i u drugim Agnonovim delima, nije važan ni opis ni opservacije glavne ličnosti, važne su one akcentacije koje je senzibilno uho autora umelo da zapazi i apostrofira. A misao koja se provlači je sledeća: tekući događaji i iskustva ljudi nisu dovoljno snažni i oni se teško oslobađaju tereta prošlosti, što ih čini rasrzanim između prošlosti i sadašnjosti. Tu rasrzanost oseća sve više glavna ličnost Isak Kumer, i taj košmar, izazvan nestankom granice između vremena, postaje sjajan medijum Agnonovog literarnog izražavanja.

Ta rasrzanost ne mimoilazi ni pisca. Posle trogodišnjeg boravka u Jafi, on se vraća u Evropu, ali ovog puta u Nemačku, gde živi do 1924. Kritika je tada već zapazila dvadesetčetvorogodišnjeg talentovanog pisca i njegovo delo je mnogo uticalo na jačanje hebrejskog

jezika u okviru cionističkog pokreta, nasuprot tendencijama koje su favorizovale stvaranje na nemačkom jeziku.

Boravak u Nemačkoj približio ga je nemačkoj i skandinavskoj literaturi, piscima kao što su Žan Pol, Šamiso, Knut Hamsun. Iben, Bjernström. Nemačka romantika, svojim sjajnim načinom dočaravanja određenih atmosfera, oseća se u svakom delu izraelskog pisca. A simbolističke i ekspresionističke crte, u ono vreme modernog književnog izraza, samo su dopuna jednog već formiranog književnog medija.

Nasuprot uobičajenom stanovištu da je Agnon pisac, šta više hroničar istočno-evropskog jevrejstva od perioda haskale do početka doseljavanja u današnji Izrael, naročito perioda druge alije, treba zapaziti da je Agnon pisac mnogo širih relacija. To važi i za Agnonov jezik: ne samo da je to biblijski jezik, kako se obično kaže, nego je to i jezik Mišne, kao i savremeni kolokvijalni jezik Izraela. Najčešće, sve zajedno. Agnon ne ide na čistotu jezika, već stvara svoj jezik i svoj stil.

Stvarajući romane i druga obimnija dela, Agnon je u međuvremenu uvek pisao pripovetke, novele i kratke priče, koje su predstavljale, a i danas predstavljaju, događaj u štampi i časopisima. Od 1953. do 1962. godine objavljeno je u izdanju Šokena osam dela, zapravo celokupno Agnonovo stvaralaštvo, po izboru samog pisca.

Književni estetičari često pominju sličnost Agnona sa Kafkom, čije je delo takođe nastalo u duhovnoj klimi kasne Austrougarske monarhije. Franc Kafka, sumorni i tragični pisac, danas toliko u fokusu literarnih ispitivanja, nije toliko dalek od svog izraelskog sunarodnika. Njihova dela su u korenu, istog porekla. Kafka, to znamo iz njegovog dnevnika, živo se interesovao za jevrejsku kulturnu prošlost, a Agnonu je ta prošlost stalno, bukvalno svakodnevna hrana, neiscrpni izvor i stalni podstrek.

Agnon, kao mnogi strasnici duhovne hrane, prilazi judaističkoj prošlosti sa strašću jednog filateliste svojim markama, ili sa strašću arheologa novootkrivenim iskopinama. Agnonu, izgleda, ispitivanje starih knjiga, arhaičkih jezičkih obrta, zaboravljenih filoloških i filozofskih sistema postali su strast.

Preokupacija ovog pisca snoviđenjima, snovima, fantazijama, simbolima, uklapa ga u glavna strujanja moderne svetske literature. Kompleksnost njegovih junaka je neminovna, a reč prevashodna. Sudbina pisane reči, koja ga kao pisca i lično preokupira, u njegovom delu tretirana je na jedan specifičan način. I kod njega, kao i kod značajnog savremenog argentinskog pisca Horhe Luisa Borhesa, zahvaljujući pisanoj reči, kombinatorici njenih znakova, stvarnost deluje kao opisana i definitivna. Međutim, iako reč može sve da opiše, ona se često ipak gubi i potencijalna istorija i enciklopedija sveta stalno se nanovo i nanovo otkriva, a da se ipak nikada definitivno ne otkrije.

U Agnonovoj literaturi stalno se oseća da su Jevreji narod knjige. Knjiga i nauka su cilj, a ne sredstvo potvrđivanja u jednom svetu, gde je sve taština.

Ova značajna komponenta izraelskog književnika izražena je u pripovetkama »*Ido ve ajnan*«, »*Le tamid*« i »*Tehila*«.

U ovim pripovetkama karakteristična je atmosfera, štimung jednog dela Orijenta sa svojim evropskim žvljem, specifičnog hibrida, koji su stvorili jevrejski doseljenici. Građeci svoja naselja u šarolikoj istočnjačkoj sredini, oni su razbili jednoobraznost orijentalnog kolorita. Tragajući za svojom fosiliziranom prošlošću, Jevreji su potvrđivali svoje postojanje na ovom tlu obimnom arheološkom dokumentacijom, sve bogatijom i sve brojnijom. Centar ovog novog sveta je Jerusalem, čežnja i snaga svih zbivanja. I lajtmotiv ovog Agnonovog stvaralaštva upravo je taj grad-simbol, riznica starih spisa, iščezlih civilizacija, zaboravljenih jezika, genijalnih strategija drevnih vojskovođa.